

egymással. Az oktatás és kutatás nemzetközivé tételével ki kellene használni a rendkívüli alkalmat, és sajátos, pártokon felüli berlini modellel bemutatni, hogy az autonómia nem egyenlő a provincializmussal. S ha a decemberben megválasztott új berlini kormány erre nem hajlandó, a két berlini tudományos akadémia tagjai megfontolhatnák, hogyan lehetne visszaállítani a náci hatalomátvétel előtti Porosz Tudományos Akadémia hagyományát. Egy ilyen régi-új akadémia, melyet a jelenlegi keleti és nyugati akadémikusok egyidejű lemondása készíthetne elő, folytathatná az NDK Tudományos Akadémiájának fontos forráskiadási tevékenységét is, de a Nyugat-Berlini Akadémiát jellemző újszerű interdiszciplináris kutatásokat is.

A választási kampány során sok vita volt arról, hogy a német egység gazdasági terheit adóemelésből vagy újabb államkölcsonnökből és a szubvenciók megszüntetéséből kelle-e finanszírozni. Nehéz ezeket a költségeket előre kiszámítani. De még nehezebb az egyesítés szellemi ráfordításait felmérni. Féltő, hogy a kiválasztást és az alkalmazkodást a tudományban és a kultúrában – sokkal inkább mint a gazdaság területén – nyugatról cinikus önhittség, keletről pedig az agresszivitásig növekvő önsajnálattal fogja jellemezni. Mindent meg kell tennünk, hogy Németországban ne kérdezhessék meg azt, amit egyszer egy külföldi Angliáról W. H. Audentől kérdezett:

„Hogy van a maga hazája, ahol senki sem érzi jól magát?”

WOLF LEPENIES

ÉS AZ ÖN LELKÉVEL

A polgárosodó világ, úgy látszik, el-lene hat a tegeződésnek. Két vitakozó szerző a levelezési rovatban már légfeljebb csak a régivágású, *old style* irodalmi lapokban tegeződik („te ne tudnád, kedves X, hogy én mindig is szószólója voltam a stb.”), és ennek van is egy hangulata, mely-

ben – talán nem ok nélkül – összemósódnak a kommunizmus és a dzsentrizmus ízei. Egyébként az önözés most a pálya, az úr, a hölgy, a képviselőtárs, a polgármesterasszony. Rendben is van, nagyon közeli még az erőltetett tegeződés (szódd, elvtárs), meg a megalázó tegeződés (sokan letegeznek a cigányt, a néger, akár érti, amit mondanak neki, akár nem). A tegezés visszakerül oda, ahova való.

De hova is? A bizalmas viszonyban lévők, a fiatalok, a kollégák közé? Ez sem ilyen egyszerű, mert az 1968-as nemzedék (tehát a most negyven-negyvenöt évesek) és a náluk fiatalabbak automatikusan tegeződnek, hacsak nem teljesen ismeretlenként elegyednek szóba, de talán még akkor is. Összereztem, amikor nemrég a pincér azt kérdezte: neked is hozzak még egy sört? Igaz, diákokkal voltam, és talán nem ért rá jobban az arcomba nézni, de én még úgy nőttem föl, hogy ez sértés. Nem annak szánta. Az első összerezés után örültem: azért valahol (!) én is baloldali vagyok, juj de jó, hogy egyenlőként beszélünk egymással, pincérek, mindenki.

Az önözés tehát mégsem jön vissza az élet rendes sűrűjébe, csak a nyilvános, formális, polgári (sőt állampolgári) viselkedésbe. Azt mondja a riporter: te, lennél olyan kedves és válaszolnál nekem néhány kérdésre? Majd bekapcsolja a magnót, és így szól: ön volt olyan kedves, és vállalta, hogy néhány kérdésre válaszol. Benne vagyok, mivel ebben az önkorlátozásnak, a játékszabályos viselkedésnek a jelét látom, ugyanúgy, mint a sportban: pankráció helyett birkózunk, kézzel nem nyúlunk a labdához, a sakktáblát nem borítjuk fel, a tanár nem verheti a tanulót, és albérlőt nem lehet kitenni. Ezt az önkorlátozást hívják civilizációnak.

Vannak persze rögzült, ritualizáltott esetei a tegeződésnek. „Vesd össze”, mondom a professzornak, akit eszembe nem jutna tegezni. „Pénzért, értsd valutáért”, mondja a rádióban az egyik úr a másiknak. Ezek a formák olyannyira elhomályosultak, hogy már csak nyelvtörténetileg tekinthetők tegezésnek. A kevésbé elhomályosultak, tehát például

a „lásd be, kedves olvasó”, a „végy hat tojást” – ahol tehát valóban felszólítjuk a másikat valamire – ma már régiesnek vagy kellemkedőnek hatnak, helyettük a „lássuk be”, „ve-szünk/vegyünk hat tojást” a semleges. A templomban is – a katolikus ismerem valamennyire – a rituális tegezés járja, legalábbis ami magát a liturgiát illeti. „Az Úr legyen veletek”, mondja a pap a híveknek, akikkel a mise előtt vagy után esze ágában sem lenne tegeződni, „És a te lelkeddel”, válaszolják a hívők, kicsitől nagyig. Tegezzük a pap bácsit? Éppen ellenkezőleg. Ez a rituális tegeződés még az önözésnél is távolabbra, az érinthetelenség távolába küldi egymástól a dialógus szereplőit, oly messzire, ahol elgondolhatatlan az igazi kapcsolat – hiszen különben illettenség volna tegeződni. Bármily furcsán hangzik is, bizalmasabb volna, ha ezt mondaná a pap: „Az Úr legyen önökkel” – mire a hívek: „És az ön lelkével”: ekkor ugyanis emberek szólnának emberekhez, nem koturnusos szereplők koturnusos szereplőkhöz. A dráma nagyszerűségét a legkevésbé sem akarom kisebbiteni, de ezt a dialógust könnyebb volna a szertartás után folytatni: mi is a helyzet mostanában az ön lelkével, kedves Kovács úr?

A tegezésnek – ha nem valóban bizalmas helyzetben történik – távolító hatása van, éppúgy, ahogyan a meztelenségnek. (Egy akt nem valakit ábrázol, hanem a Meztelen Teszt.) A rádióban két miniszteriális úr – akik a műsor előtt és után nyilván tegeződnek – szépen önözve vitatkozik valami kereskedelmi kérdéstről. Egyszer csak ezt mondja az egyik: „A nagykereskedő így gondolkodik: én behozom neked külföldről az árut, a hazai árképzés már a te feladatod.” Nem a partneréhez szólt természetesen, hiszen nem öneki hozza be az árut (vagy ha igen, az nem a rádióhallgatókra tartozik), ő nem is nagykereskedő, ez a mondat általános érvényű és személytelen, azaz exemplum, mint az állatmesék. A róka és a gólya mindig tegeződnek, Achilles és Patroklos mindig meztelen. „Szeretkezz, ne háborúzz” – ez magasztos és személytelen; „Szeretkezzen, ne háborúzzon” – ez kínosan tapintatlan,

hogy mernek belebeszélni a magán-életembe.

Epikus tegezésnek nevezném a fenti megoldást: beszélgetőtársamat ezzel eltávolítottam, félreteszem a helyzetből, és a mondat nem kell, hogy rá vonatkozzék. Vagyis a tegezés nem egyszerűen a bizalmasság jele, hanem demarkatív, azaz kijelölő-elhatároló funkciója van. Ha a közéletben az önzés a normális, ehhez képest a tegezéssel epikus-személytelenné teszem a helyzetet, partnerem nem kell, hogy magára vegye. Ha tegezésre váltva így szólok hozzá: „te vállalkozz, én hitelezek”, nem fogja megütközve azt kérdezni: „már engedelmet, ön hitelez

NÁDASDY ÁDÁM

nekem?” Az önzés, mint a nyomdászban a dőlt betű, lehet a kiemelés, a demarkálás leggyakoribb eszköze. De ha a szöveg dőlt betűvel van szedve, abban éppen az álló betű jelenti a kiemelést.

„A központ nem mondhatja az önkormányzatnak: tedd ezt, tedd azt...” „Joggal kérdezik a banktól: ha te vagy a Nemzeti Bank, miért nem lépsz közbe?”. Színesedik az állatmese, bővül a szereplők száma, az állatok egyre több választás előtt állnak, körüljárják, méregetik egymást és egymás szerepét. Na, azért. Szerencséd, hogy Nemzeti Banknak szólítottál.